

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Клецова Н.В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету*

Казбан А.В.,

*студентка III курсу спеціальності «Міжнародне право»
Сумського національного аграрного університету*

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.2.23>

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ СПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до інформаційного бюлетеня з прецедентного права прес-служби Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ – Суд) станом на 01.01.2020 в Суді знаходиться 9 360 заяв, що стосуються України [1]. Щорічне стрімке збільшення кількості звернень до ЄСПЛ свідчить про його зростаючу роль як наднаціонального інституту судового захисту прав людини. Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлює застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права [2]. Тому детальне вивчення прецедентної практики (*case-law*) ЄСПЛ має сприяти підвищенню якості роботи національних судів, знижуючи до мінімуму кількість випадків, коли людина змушена шукати правосуддя за межами їх юрисдикції, і є необхідною передумовою для приведення українського законодавства у системну відповідність з європейськими правовими стандартами. Для розуміння і використання прецедентної практики ЄСПЛ в суддівській, іншій правоохоронній, учбовій діяльності тощо, недостатньо вміти користуватися електронною базою ЄСПЛ HUDOC. Для цього потрібний методологічний підхід дослідження процесуальних документів ЄСПЛ у контексті положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), міжнародного законодавства та практики держав – членів Ради Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальний розгляд методології наукового дослідження міститься у працях А.М. Василюєва [3, с. 70–82; 4, с. 123–128], М.С. Кельмана [5, с. 33–46], Д.А. Керімова, В.С. Нерсисянца, В.М. Сирих, А.Ф. Шабаліна. Питанням і проблематикою методологічного підходу у сучасній юриспруденції приділяється менше уваги, але вони піднімаються і досліджуються, зокрема в публікаціях українських правознавців М.І. Козюбри, Л.А. Луця, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакуна [6, с. 235–243], В.М. Селіванова. З плином часу юридична наука

стає більш диференційованою системою наукових знань, і кожен її сегмент зумовлений потребами пізнавальної і практичної правової діяльності. На наш погляд, у вітчизняній правовій науці недостатньо розроблені й досліджені питання щодо правової об'єктивності практики Європейського Суду з прав людини, добірних методологічних стандартів вивчення та інтерпретації судового прецеденту і діяльності ЄСПЛ, зокрема в сфері захисту трудових прав, правозастосування яких є актуальним у національному законодавстві.

Метою статті є аналіз такого правового явища, як практика Європейського суду з прав людини, зокрема у сфері трудових правовідносин, пошук і формулювання прийнятних методологічних підходів до його пізнання, отримання науково-правових знань, а також спроба методологічно опрацювати вибірково справи Європейського суду в сфері захисту трудових прав.

Виклад основного матеріалу. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції 17 липня 1997 р., Україна визнала на своїй території юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції, та практику ЄСПЛ як джерела права.

Практику ЄСПЛ складають рішення та ухвали Великої палати, палати і комітетів; справи, доведені до відома урядів; консультативні висновки, короткі виклади правових матеріалів і прес-релізів ЄСПЛ; ухвали і доповіді Європейської комісії з прав людини; резолюції Комітету міністрів, збірники, посібники, аналітичні звіти тощо [7]. Слід зазначити, що серед авторів наукових праць існує багато поглядів на питання правової природи практики ЄСПЛ, прецедентного характеру, місця в системі джерел права, застосування в національному судочинстві. Але провідним є твердження, що судова практика ЄСПЛ у вигляді його правових позицій є додатковим джерелом права в законодавстві України. Зокрема, рішення ЄСПЛ є комплексними, що зумов-

лено наступними чинниками: а) правові позиції, що містяться в них, мають нормативний характер; б) у рішеннях дається тлумачення Конвенції і протоколів до неї; в) самі вони є правозастосовними, оскільки містять рішення по конкретній справі [3].

Хочемо зацентувати увагу, що під прецедентним правом (*case-law*), що застосовується ЄСПЛ, потрібно розуміти не самі розглянуті справи, а ті основоположні принципи в тлумаченні і застосуванні норм Конвенції, які було вироблено під час розгляду справ і викладено в судових рішеннях. Правомірність існування прецедентної практики ЄСПЛ як унікального правового явища в діяльності міжнародних органів з захисту прав людини в загальному вигляді базується на ч. 1 ст. 32 самої Конвенції, в якій зазначено: «Юрисдикція Суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї і які передаються йому на розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47», а також на ч. 1 ст. 46 про обов'язок держав – учасниць Конвенції виконувати рішення Суду [8].

Практиці ЄСПЛ як джерелу права притаманні офіційна форма вираження, суддівська правотворча воля в контексті прав людини, особливий порядок виникнення, гарантованість, юридична сила, стабільність, дія в просторі, щодо кола осіб. З'ясування природи прецедентного права ЄСПЛ, розуміння його змісту та практичного оперування ним зумовлює застосування наукових методів дослідження.

Метод наукового дослідження – система інтелектуальних і (або) практичних операцій (процедур), які спрямовані на розв'язок певних пізнавальних задач з урахуванням певної пізнавальної мети. Він відповідає на питання: «Як пізнавати?» [4]. Методи дослідження джерела права мають забезпечити правильне застосування понять і категорій у пізнанні, повинні відображати процес пізнання, орієнтувати суб'єкта пізнання на те, як його необхідно вести: як і в якій послідовності слід здійснювати процедури, які сторони досліджуваного – джерела права, необхідно вивчати, а від яких можна абстрагуватись, яким чином слід застосовувати в пізнанні теоретико-понятійний апарат, тим самим визначити найдоцільніший шлях досягнення об'єктивності об'єкту дослідження [9].

Вважається, що в юридичній науці, як і в загальнонауковій практиці, немає єдиного розуміння у визначенні методологічного підходу. В наукових працях наводиться безліч ієрархій, класифікацій і структур методів наукового дослідження. Так, на думку С.В. Васильєва, загальнонаукові методи дослідження (логічний, аналізу і синтезу, дедукції, аналогії абстрагування, системного аналізу, узагальнення, тощо) є основою для методології різних спеціальних наук, одна з яких юриспруденція. Юридична методологія використовує загальнонаукові теорії про поняття і основні методи наукового дослідження. Забезпечити ефективне вирішення пізнавальних і практичних правових проблем є призначенням приватно-наукових, загально-правових та спеціальних методів [4].

У юридичній літературі пропонується широкий спектр загально-правових і спеціальних методів дослідження: історико-правовий, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, системний, діяльнісний, формально-логічний, формально-юридичний, метод інтерпретації (тлумачення) тощо. Актуальність цього дослідження набуває визначення більш доцільних методів, застосування яких під час дослідження практики ЄСПЛ як джерела права, на нашу думку, є обов'язковим. Так, наприклад, сутність *системного методу* полягає в тому, що досліджуване явище розглядається як певна система, що включена до системи більшого порядку, виконує в ній різні функції та пов'язана з нею зв'язками різного роду. Тобто застосування цього методу передбачає дослідження правових явищ, статусів, процедур і процесів як взаємозумовлених систем. При цьому важливим є виокремлення структурних елементів предмета дослідження і з'ясування характеру зв'язка між ними. Тоді як *структурно-функціональний метод* є своєрідним симбіозом двох поширених у науці методів – функціонального і структурного аналізу. Перший з них дає змогу пізнати механізм і процедуру функціонування основних суб'єктів правового явища, його правотворчі й правозастосовні функції. Другий підхід, структурний аналіз, будучи поєднаним із специфікою системного методу, сприяє пізнанню внутрішньої побудови та структурних елементів явища, процедур, режимів. Прикладом дослідження структури правового статусу громадянина є такі його елементи, як громадянство, права і свободи людини і громадянина, обов'язки людини і громадянина, механізм захисту та гарантій прав і свобод людини.

Діяльнісний метод передбачає дослідження проблем теорії і практики права, а *формально-юридичний метод* допомагає описати, класифікувати і систематизувати процесуально-правові феномени, досліджувати їх зовнішні й внутрішні форми. Ще давні римляни вважали, що юридична форма є істотною формою (*forma legalis – forma essentialis*). Саме цей метод виступає інтелектуальною основою юридичної практики [11]. Застосування *формально-логічного (догматичного, юридично-технічного) методу* полягає в аналізі чинного законодавства і практики його застосування державними органами, у виявленні зовнішніх, очевидних аспектів правових явищ без проникнення у внутрішні сутнісні сторони та зв'язки. Досить новітній науковий метод праводослідження *герменевтичний* ґрунтується на засадах класичної герменевтики. Так, під юридичною герменевтикою розуміють дослідження юридичних текстів, вчення про принципи їх інтерпретації, мистецтво мислення у правовій сфері. Тлумачення норм права, об'єктивованих у законодавчому акті та інших формах права, – це інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення точного їх сенсу, закладеної в них мети [6]. Саме герменевтичний підхід у юриспруденції спрямований на з'ясування смислу (суті, змісту) правового документу і включає певні процедури: застосу-

вання, розуміння, тлумачення, юридичний текст і контекст. Також цей метод прийнятний для інтерпретації вчинків учасників правовідносин.

Аналізуючи специфіку вищезазначених методів дослідження, ми можемо стверджувати, що матиме місце формалізм досліджуваного об'єкту в тому разі, якщо відбуватиметься свідомо надана та завчасно осмислена перевага одному із виділених нами методів. Саме тому постає питання складності природи права у своєчасному та доречному використанні комплексу методів та прийомів дослідження у процесі вивчення правових явищ. Адже кожний метод придатний для пізнання тих чи інших аспектів предмета пошуку, виходячи зі специфіки першочергово поставлених дослідницьких завдань. Таким чином, задіяння сукупності загально-правових і спеціальних методів дослідження практики ЄСПЛ як джерела права слугуватиме ефективному праворозумінню і правозастосуванню. Такий підхід має на меті сприяти осмисленню дослідником правової і соціальної реальності, розкриттю закономірностей функціонування і розвитку зазначеного правового явища, а отже, й досягнення істинних науково-юридичних знань.

Прецедентна практика ЄСПЛ, виражена в об'єктивованому суддівському рішенні, містить юридичне положення щодо права людини, дає тлумачення спірного питання, якому надається формальна обов'язковість під час вирішення всіх наступних аналогічних справ і встановлює особливу юрисдикцію. Під час розгляду кожної справи про захист права людини Суд обов'язково враховує обставини справи, у зв'язку з якими було прийнято попереднє рішення. Структура правового прецеденту ЄСПЛ містить три елементи: встановлення конкретних обставин справи (*case*), правові принципи, які застосовуються під час її розгляду й вирішення, та висновки по справі [7, с. 157].

Дефініція справи (*case*) не міститься в Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Цей термін вживається в окремих статтях Конвенції: ст. 30 «Відмова від розгляду справи на користь Великої палати», ст. 36 «Участь третьої сторони» – «1... У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата...», ст. 38 «Розгляд справи», ст. 46 «Обов'язкова сила рішень та їх виконання» – «1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [1]. Так, справа ЄСПЛ формується на підставі заяви про порушення певного положення Конвенції, поданої згідно зі статтею 34 Конвенції, визнаної прийнятною з одночасним постановленням рішення по суті, «якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду» [1].

За системним, структурно-функціональним змістом побудова справ ЄСПЛ загалом є типовою і складається з основних секцій: «Процедура (PROCEDURE)», «Факти (THE FACTS)», «Право (THE LAW)», «З цих причин, Суд повідомляє/утримується (FOR THESE REASONS, THE COURT)».

Пропонуємо вивчати справу з останньої секції «З цих причин, Суд повідомляє / утримується (FOR THESE REASONS, THE COURT)». Адже це вирішальна частина справи, в якій зазначено, чи мало місце порушення прав, передбачених Конвенцією. Аналіз положень розділів «Факти (THE FACTS)», «Обставини справи (THE CIRCUMSTANCES OF THE CASE)», «Відповідне національне законодавство і практика (RELEVANT DOMESTIC LAW AND PRACTICE)», «Відповідне міжнародне право (INTERNATIONAL LAW)» дозволяє перевірити відповідність дій національних органів влади конвенційним стандартам, визначення рамок допустимої поведінки держав (*margin of appreciation*). Тобто, наскільки поширена свобода дій державних органів щодо втручання в права заявника в обставинах конкретної справи. Секція справи «Право (THE LAW)» містить особливо важливий підрозділ «Стверджувальне порушення статті Конвенції (ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE OF THE CONVENTION)», в якому ЄСПЛ визначає прийнятність заяви («Admissibility»), розглядає сутність спору («Merits»), в якій наводяться доводи сторін («The parties' submissions/observations»), та надає свою оцінку («The Court's assessment»). Саме в пункті «Оцінка Суду (The Court's assessment)» висвітлюється процес тлумачення і застосування Конвенції, який полягає в розкритті змісту норми що трактується, і одночасно у визначенні чи була порушена Конвенція в обставинах певної справи. Нормативна основа застосовується в кожній справі, при цьому наявний масив норм задіяний частково виходячи з правових особливостей конкретного питання. Передостання частина справи «Застосування статті 41 Конвенції (APPLICATION OF ARTICLE 41 OF THE CONVENTION)» містить пункти «Шкода (Damage)», «Судові та інші витрати (Costs and expenses)» та «Пеня (Default interest)» і визначає вимоги заявника в розмірі справедливої сатисфакції.

Права і свободи людини, що захищаються Конвенцією і знаходяться під юрисдикцією ЄСПЛ, перелічені у статтях глави 1 Конвенції. Але якщо цей перелік не містить конкретних норм, присвячених порядку або підставам розірвання трудового договору або звільнення, це не означає, що Конвенція і практика ЄСПЛ на них не поширюється. З огляду бази даних ЄСПЛ Суд розглядає справи, аналізує трудові аспекти і генерує рішення щодо звільнення працівників всупереч Конвенції, спираючись при цьому на норми ст. 8 про повагу до приватного і сімейного життя, ст. 9 про свободу віросповідання, ст. 10 про свободу думки, совісті і релігії, ст. 11 про свободу зібрань та об'єднань, часто в поєднанні зі ст. 14 про заборону дискримінації. У контексті цих статей практику ЄСПЛ щодо захисту індивідуальних трудових прав можна класифікувати за такими предметними категоріями, як заборона примусової та обов'язкової праці, заборона дискримінації в трудових відносинах, незаконне звільнення або відсторонення від роботи, забезпечення безпеки праці, оплата праці, соціальне забезпечення працівника.

Наступним кроком нашого дослідження є методологічний аналіз окремих справ ЄСПЛ, що стосуються безпосередньо сфери трудових правовідносин. Однією з перших справ, за якою оскаржувалося порушення Україною трудових прав людини в контексті ст. 11 Конвенції, а саме права на створення профспілок та участі у них з метою захисту своїх прав, є справа «Трофимчук проти України» (“Case of Trofimchuk v. Ukraine”, Application no. 4241/03) [12]. Заявниця К.П. Трофимчук працювала оператором на комунальному підприємстві центрального опалення до звільнення за систематичне порушення своїх трудових обов’язків 10 березня 1999 року, що було через тиждень після того, як вона брала участь у пікеті, щоб висловити занепокоєння щодо минулої невиплаченої зарплати та відносно адміністрації підприємства. Участь заявниці у страйку спричинила її відсутність протягом двох годин на робочому місці, за що її було звільнено. Хоча згідно з українським законодавством особа, яка бере участь у страйку, має імунітет від дисциплінарних стягнень. Остання оскаржувала своє звільнення в судовому порядку, але Рівненській міській суд двічі залишав позов без задоволення. Друге рішення Рівненського міського суду не було скасовано або змінено ані за наслідками апеляційного, ані касаційного оскарження. К.П. Трофимчук заявила Суду, що її звільнили через участь у пікеті та перебування у профспілці, яка його організувала. Також, спираючись на пункт 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий розгляд), вона оскаржила несправедливість судового провадження, в якому розглядалось її звільнення в українському суді.

Проблема, яку *de facto* вирішив ЄСПЛ, полягала у тому, чи була заявниця дійсно звільнена за ті дії, які адміністрація визначила як порушення трудової дисципліни, чи отримала заявниця дві догани протягом менше, ніж 1 календарний місяць, а також за активне відстоювання свого права на отримання заробітної плати за власний труд. ЄСПЛ не виявив фактів на користь того, що заявниці заважали у реалізації свободи об’єднань (створювати профспілку, брати участь у роботі вже існуючої профспілки). Суд звернув увагу на те, що не було дотримано процедури проведення страйку і особа, надсилаючи повідомлення органам влади про майбутній страйк, не вказала його тривалості і не зазначила, чи мала вона взагалі намір страйкувати. Таким чином, ЄСПЛ не підтверджує наявність порушення статті 11 Конвенції та вважає звільнення Трофимчук законним. Щодо порушення права на свободу мирних зібрань, то ЄСПЛ виявив факти втручання у реалізацію заявницею цього права. Але, на його думку, мав місце не пікет, а страйк, про що свідчить аналіз Національного законодавства та практики в другій секції справи. За відсутності фактів, доказів, щоб «продемонструвати, що заявниця зробила все можливе для реалізації своєї свободи на мирні зібрання з належною повагою до прав та інтересів її роботодавця», ЄСПЛ зазначив, що не мало місце порушення ст. 11 Конвенції [13]. Показовість цієї справи полягає в «margin of appreciation» – допусти-

мій поведінці держави – відповідача відносно заявника. Якщо реальні дії національних органів влади вкладаються у встановлені Судом правові рамки конвенційного захисту, то вони відповідають європейським стандартам, в іншому разі Конвенція вважається порушеною.

Також нами було проведено ґрунтовне дослідження справи «Демір та Байкара проти Туреччини» (“Case of Demir and Baykara v. Turkey”, Application no. 34503/97) [14] про те, чи є відмова турецьких судів надати державним службовцям-заявникам право на створення профспілки і укладення колективних договорів, як порушення їх прав відповідно до ст. 11 Конвенції про свободу об’єднань і право створювати профспілки і вступати до них. Так, заявники – громадяни Туреччини, Кемаль Демір (член профспілки “Тюм Бел Сен”) та Відждан Байкара (голова профспілки), скаржилися на порушення статті 11 Конвенції (свобода об’єднання у профспілки) та статті 14 (заборона дискримінації), оскільки турецький суд не визнав їх права на об’єднання у профспілку та права на укладання колективних договорів. Розглядаючи справу по суті, Суд вирішив, що для визначення значення термінів та понять у тексті Конвенції, він може та повинен враховувати норми міжнародного права окрім Конвенції, тлумачення подібних елементів компетентними органами та практику європейських держав, зокрема Конвенціями МОП. Ратифікація державою-відповідачем усіх правових інструментів, які можуть застосовуватись по відношенню до конкретної справи, не є необхідною.

Суд вважає, що обмеження, які покладають на три групи осіб у статті 11 § 2 Конвенції, повинні тлумачитись вузько і, відповідно, винятково для реалізації прав, про які йдеться. Ці обмеження не повинні мати наслідків для суті самого права на організацію. У цій справі Уряд не зміг довести, яким чином обов’язки, які виконують держслужбовці, вимагають розглядати їх як «представників... адміністративних органів держави», на яких поширюються подібні обмеження. Тому заявники можуть обґрунтовано будувати свою позицію, посилаючись на статтю 11 Конвенції. Варто також зацентувати увагу на тому, що суд визначив, стаття 11 не передбачає якогось особливого відношення до профспілок, наприклад, їх права на укладання колективних договорів. Але, з огляду на прецедентну практику Суду можна встановити наступні елементи права на об’єднання: право створювати профспілки та бути їх членами, заборона практики найму на роботу тільки членів відповідної профспілки та право профспілки переконати роботодавця вислухати, що вона бажає сказати від імені своїх членів. Цей перелік не є вичерпним та зазнає еволюційних змін залежно від розвитку трудових відносин як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівні. Тому Суд дійшов висновку, що право на колективні переговори з роботодавцем стало одним із суттєвих елементів «права на створення профспілок та членство в них для захисту своїх інтересів» у світлі статті 11 Конвенції.

У цьому разі наслідком завершення переговорів був колективний договір, який навіть був реалізований. Анулювання ж колективного договору є втручанням у профспілкові свободи заявників, що підпадають під захист статті 11 Конвенції. Таким чином, Суд прийняв рішення про порушення статті 11 Конвенції внаслідок втручання у права заявників як держслужбовців на створення профспілки та внаслідок анулювання колективного договору, укладеного профспілкою після колективних переговорів з органом державної влади [14].

Варто зацентувати увагу, що Конвенція не містить визначення поняття «примусова чи обов'язкова праця». Європейський Суд інтерпретує це поняття, спираючись на положення Конвенції Міжнародної організації праці № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю». Посилання на норми цієї Конвенції містяться у всіх рішеннях, розглянутих на підставі пункту 2 статті 4 Конвенції. Але у 2015 році ЄСПЛ розширив тлумачення поняття «примусова чи обов'язкова праця». У справі «Хітос проти Греції» (“Case of Chitos v. Greece”, Application no. 51637/12) заявник – офіцер-медик в збройних силах скаржився на те, що встановлений його роботодавцем обов'язок виплатити суму в розмірі 106 960 євро за можливість дострокового розірвання контракту, свідчила про те, що владою Греції був порушений принцип заборони примусової праці. Так, розглядаючи справу, ЄСПЛ визначив зміст винятків, передбачених у пункті 3 статті 4 Конвенції, яка визначає ті види діяльності, які не визнаються примусовою працею. Відповідно до зазначеного пункту Конвенції термін «примусова чи обов'язкова праця» не включає військову службу або в разі реалізації права на альтернативну цивільну службу особи, здійснювану замість обов'язкової військової служби. У цій справі ЄСПЛ уточнив, що це положення слід розглядати як таке, що охоплює лише обов'язкову військову службу. Таке тлумачення і дозволило розглянути в світлі статті 4 Конвенції справу Хітоса. ЄСПЛ передусім зазначив, що прагнення держави забезпечити відшкодування витрат на підготовку офіцерів збройних сил виправдано, в тому числі у вигляді накладення обов'язку сплатити витрати на навчання і утримання військовослужбовця. Разом з тим ЄСПЛ вирішив, що сума, яку влада Греції зажадали від заявника, була надмірною. Викладені обставини дозволили Європейському Суду дійти висновку про те, що дії влади Греції порушили норму про заборону примусової праці, закріплену в пункті 2 статті 4 Конвенції. Таким чином, встановлене порушення статті 4 Конвенції було зумовлено недоліками процедури розірвання військового контракту до закінчення терміну його дії і порядку отримання державою компенсації за невідпрацьовані роки. Ця постанова свідчить про те, що ЄСПЛ

інтерпретує виняток, передбачений підпунктом «б» пункту 3 статті 4 Конвенції як такий, що не включає в сферу застосування контрактну військову службу, а також вводить принцип пропорційності у відносинах між державою і кадровим офіцером, який хоче піти у відставку до закінчення терміну контракту [15].

Слід зазначити, що під час розгляду конкретної справи, зокрема в сфері захисту трудових прав відносин, ЄСПЛ застосовує правовий понятійно-термінологічний механізм, який включає в себе поняття, які зафіксовані в Конвенції і виступають об'єктом судової інтерпретації, а інші введені в обіг самим ЄСПЛ. Їх призначення і ключова функція – забезпечити ідентичність застосування Конвенції. Саме за рахунок таких понять і термінів реалізується правозастосовна функція.

Висновки. В наукових і юридичних дискурсах залишається спірним питання про обов'язковість і формальну визначеність практики ЄСПЛ у системі джерел трудового права України, оскільки її статус і юридична сила чітко не прописана на законодавчому національному рівні. Прецедентне право ЄСПЛ останнє десятиріччя демонструє зростаюче значення прав людини в сфері трудових відносин. Важливим моментом є поступове розширення тлумачення Конвенції в області забезпечення прав людини в контексті трудових відносин та акцентування необхідності забезпечення національними судами балансу прав працівників і інтересів роботодавців або держав. Звернення ЄСПЛ до інших, крім Конвенції, міжнародних актів у поєднанні з очевидною тенденцією все більш поширеного підходу до захисту соціальних прав дозволяє спрогнозувати, що трудові спори незабаром займуть чільне місце в практиці ЄСПЛ. У зв'язку з цим як в теоретичному, так і в практичному плані є потреба дослідження правової природи практики ЄСПЛ (в тому числі в сфері трудових та інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин) як форм вираження його діяльності. Водночас правотворча і правозастосовна діяльність у сфері трудових та інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин потребує узагальнення судових рішень ЄСПЛ. Дослідження правової природи практики ЄСПЛ у сфері трудових та інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин з позиції загальної теорії права та науки трудового права і їх систематизація зробить більш повноцінним їх облік. Аналіз правової природи прецедентного права ЄСПЛ в сфері трудових та інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин дозволяє не тільки оцінити стан і перспективи вдосконалення судового захисту трудових прав громадян, а й з урахуванням прийнятих Судом постанов і рішень визначити найбільш раціональні підходи до тлумачення міжнародного і українського трудового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав і основних свобод людини. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. с. 270.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 03.05.2020).
3. Васильєв С.В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України. *Проблеми законності* : акад. зб. наук. пр. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». 2012. №. 120. С. 70–82. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1976> (дата звернення: 01.05.2020).
4. Васильєв С.В. Загальноправові та спеціальні методи дослідження джерел цивільного процесуального права. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_3_19 (дата звернення: 12.04.2020).
5. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.
6. Скакун О.Ф. Метод інтерпретації правових ідей і правових норм: загальне й особливе. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 50. С. 235–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_50_38 (дата звернення: 23.04.2020).
7. European Court of Human Rights. Judgments and decisions. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/HUDOC&c=> (Last accessed 27.03.2020).
8. Буроменський М.В. Звернення до Європейського суду з прав людини: практика Суду і особливості українського законодавства. Харків : Фоліо, 2000. 32 с.
9. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ : Юридична думка. 2008. 336 с.
10. Федоренко В.Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні. Київ : Ліра-К. 2015. 62 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. Харків : Консум. 2001. 656 с.
12. “Case of Trofimchuk v. Ukraine” (Application no. 4241/03), judgment on the 28th of January 2011; Strasbourg. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Case%20of%20Trofimchuk%20v.%20Ukraine%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-101310%22%5D%7D> (Last accessed: 03.04.2020).
13. Справа «Трофимчук проти України»: ЄСПЛ. *Офіційний вісник України*. 2013. № 7. с. 206.
14. “Case of Demir and Baykara v. Turkey” (Application no. 34503/97), judgment of the Grand Chamber on the 12th of November 2008; Strasbourg. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-89558%22%5D%7D> (Last accessed: 04.04.2020).
15. “Case of Chitos v. Greece” (Application no. 51637/12), judgment of the Grand Chamber on the 19th of October 2015; Strasbourg. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-155209%22%5D%7D> (Last accessed: 27.03.2020).

Клецова Н.В., Казбан А.В. ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ АНАЛІЗІ СПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена аналізу поняття і змісту прецедентної практики Європейського суду з прав людини, як джерела права, висвітленню науково-дослідницьких методів у сучасній юриспруденції, застосуванню методології пізнавального процесу для вивчення процесуального акту Європейського суду – справи, зокрема, у сфері захисту трудових прав людини. Авторами проаналізовано, які саме методи наукового пізнання можна застосовувати при дослідженні справ ЄСПЛ. Доведено, що матиме місце формалізм досліджуваного об'єкту в тому випадку, якщо відбуватиметься свідомо надана та завчасно осмислена перевага одному із виділених методів. Тому задіяння сукупності загально-правових і спеціальних методів дослідження практики ЄСПЛ як джерела права, слугуватиме ефективному праворозумінню і правозастосуванню. Запропоновано, у відповідності до структурно-функціонального змісту побудови справ ЄСПЛ, першочергово розглядати справу з останньої секції «З цих причин, Суд повідомляє/утримується (FOR THESE REASONS, THE COURT)». Це вирішальна частина справи, в якій зазначено, чи мало місце порушення прав, передбачених Конвенцією.

Досліджено, звернення ЄСПЛ до інших, крім Конвенції, міжнародних актів у поєднанні з очевидною тенденцією все більш поширеного підходу до захисту соціальних прав дозволяє спрогнозувати, що трудові спори незабаром займуть міцне місце в практиці ЄСПЛ. Здійснено методологічний аналіз окремих справ ЄСПЛ, що стосуються безпосередньо сфери трудових правовідносин. Доведено, що показовість справи «Трофимчук проти України» полягає в «margin of appreciation» – допустимій поведінці держави – відповідача відносно заявника. При аналізі справи «Демір та Байкара проти Туреччини» виявлено, що анулювання колективного договору є втручанням у профспілкову свободи заявників, що підпадають під захист статті 11 Конвенції. У справі «Хітос проти Греції» ЄСПЛ розширив тлумачення поняття «примусова чи обов'язкова праця».

Ключові слова: практика ЄСПЛ, прецедент, джерело права, метод наукового дослідження, справа, Конвенція, захист трудових відносин.

Klietsova N.V., Kazban A.V. THE USE OF DIFFERENT SCIENTIFIC RESEARCH METHODS IN THE ANALYSIS OF THE EUROPEAN COURT ON HUMAN RIGHTS' CASES IN THE FIELD OF LABOUR LEGISLATION VIOLATION

The article is devoted to the analysis of the concept and content of case law of the European Court of Human Rights as a source of law, coverage of research methods in modern jurisprudence, application of cognitive process methodology to study the procedural act of the European Court – cases, in particular, in the field of protection of labor human rights. It is investigated that the practice of the ECtHR as a source of law is characterized by a formal form of expression, judicial will in the context of human rights, special order of origin, guarantee, legal force, stability, action in space, in relation to the circle of persons. It was found that clarifying the nature of the case law of the ECtHR, understanding its content and practical operation of it determines the application of scientific research methods. The authors analyzed which methods of scientific knowledge could be used in the study of ECtHR cases. It is proved that the formalism of the object under study will take place if there is a consciously given and premeditated advantage to one of the selected methods. Therefore, the use of a set of general and special methods of studying the practice of the ECtHR as a source of law, will serve for effective understanding of law and law enforcement. It is proposed, in accordance with the structural and functional content of the ECtHR case, to consider the case from the last section “FOR THESE REASONS, THE COURT”. This is the decisive part of the case, which states whether there has been a violation of the rights provided for in the Convention.

It has been studied that the ECtHR's recourse to international instruments other than the Convention, combined with the obvious trend of an increasingly widespread approach to the protection of social rights, suggests that labor disputes will soon take an important place in the ECtHR's practice. A methodological analysis of individual cases of the European Court of Human Rights directly related to the sphere of labor relations has been carried out. It is proved that the significance of the “Case of Trofimchuk v. Ukraine” lies in the “margin of appreciation” – the admissible conduct of the respondent State in relation to the applicant. Analysing the “Case of Demir and Baykara v. Turkey” was found that the annulment of the collective agreement constituted an interference with the trade union freedoms of the applicants under Article 11 of the Convention. It is investigated that in 2015 the ECtHR expanded the interpretation of the concept of “forced or compulsory labor”. It was determined that in the “Case of Chitos v. Greece”, the applicant, a medical officer in the armed forces, complained that his employer's obligation to pay € 106,960 for the early termination of the contract had shown that the Greek authorities the principle of prohibition of forced labor had violated.

Key words: ECtHR practice, case law, source of law, scientific research method, case, Convention, protection of labour relations.